

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ

Τακτικού καθηγητοῦ τῆς Λαογραφίας

Λόγος ἐπικήδειος εἰς Φαίδωνα Κουκουλέν¹.

Τὸ πένθος καὶ τὴν ὀδύνην τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τὴν ὁποίαν διὰ τῶν ἔργων καὶ τῆς διδασκαλίας Σου ἐτίμησες καὶ ἐλάμπρυνες ὅσον οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν παλαιῶν τοῦ Ἑθνους διδασκάλων, πῶς θὰ δυνηθῶ, σεβαστέ καθηγητά, Φαίδων Κουκουλέ, νὰ ἐκφράσω διὰ λόγων, διὰ τὴν ὀδύνη τῶν συναδέλφων Σου εἶναι ἄφατος, διὰ τὴν ἀγάπην καὶ ὁ σεβασμὸς ἐκείνων ποὺ Σὲ χάνουν ἀπὸ τὸ μέσον των εἶναι γενικὸς καὶ ἀμέριστος ; Καὶ ποῖος λόγος διὰ τὴν ἀπώλειάν Σου θὰ ἐξαρκέσῃ, διὰ τὴν ἀπώλεια αὐτῇ δημιουργῇ κενὰ δυσαναπλήρωτα παντοῦ ὅπου ἐτάχθης, διὰ τὴν εἰς τὸ πρόσωπόν Σου τὸ λατρευτὸν Σου Βυζάντιον χάνῃ ἓνα τῶν ἐνθουσιαστικωτέρων ἐρευνητῶν καὶ ἀναστηλωτῶν του, διὰ τὸς ὅσοι καὶ ὅσοι, ὡς ἐγώ, χάνουν τὸν πολυτιμότερον φίλον καὶ εὐεργέτην των ; Ἀλλ' ὁ λόγος εἰς τὴν πικρὰν ὥραν τοῦ χωρισμοῦ μοῦ ἔχει ἀνατεθῇ ὑπὸ τῆς Σχολῆς καὶ ἀκουσέ με ἐπιεικῆς καὶ εὐμενῆς, ὡς ἦσο πάντοτε πρὸς ἐμέ.

Ἐγεννήθης τὸ 1881 εἰς τὴν Ἑρμούπολιν τῆς Σύρου ἐκ γονέων καταγομένων ἐκ Μάνης. Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα διήκουσες ἐν τῇ γενετείᾳ, τὰ δὲ πανεπιστημιακὰ ἐν Ἀθήναις. Ἡ τύχη ἠθέλησε νὰ ἀρχίσῃς τὴν σταδιοδρομίαν Σου ἀπὸ σχολεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐδίδαξες ἐπὶ μίαν διετίαν εἰς τὴν Σχολὴν τοῦ Μεγάλου Ρεύματος. Καμὶ ἀμφιβολία ὅτι ἡ θέα τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ τὸ δῶμα τῆς Πύλης τοῦ Ἀγίου Ρωμανοῦ Σοῦ ἐθέρμαναν τὴν καρδίαν ὅσον, ὥστε τὰ δύο ἐκεῖνα ἔτη τῆς ἀναστοφῆς Σου παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Βοσπόρου νὰ καθορίσουν τὴν ὁδόν, πρὸς τὴν ὁποίαν ὀλίγον κατόπιν ἐτράπης. Διότι ἐπιτυχῶν μετὰ δύο ἔτη διαγωνισμὸν τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ μεταβὰς τὸ 1907 πρὸς εὐρυτέρας σπουδὰς εἰς Γερμανίαν ἐμαθήτευσες μὲν πλησίον καὶ ἄλλων διασήμων καθηγητῶν, ἀλλὰ κυρίως ἕγινες μαθητὴς τοῦ Κρούμπάχερ, σπουδαστῆς τῆς βυζαντινῆς περιόδου τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου, τὸν ὁποῖον ἥδη πρότερον εἶχες διδαχθῇ παρὰ τοῦ Νικολάου Πολίτου νὰ ἐρευνᾷς.

1. Ἐξεφωνήθη τὴν 16 Ἰανουαρίου 1956 ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου Καρύστη.

Μετὰ τὸ πέρας καὶ τῶν σπουδῶν αὐτῶν ἐργάσθη ἀπὸ τοῦ 1911 ἐπὶ μίαν μὲν εἰκοσαετίαν ὡς συντάκτης καὶ ὡς διευθυντὴς τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, ἐπὶ ἑτέραν δὲ εἰκοσαετίαν ὡς καθηγητὴς τοῦ Δημοσίου καὶ Ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν. Ἀργὰ καὶ μόνον διὰν ἐπάτησες τὸ 70ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας Σου ἠνοιχθῆσαν καὶ διὰ Σὲ αἱ πύλαι τῆς Ἀκαδημίας. Ἡ δρᾶσίς Σου ὅμως δὲν περιορίζεται εἰς μόνον τὸ Ἱστορικὸν Λεξικόν, εἰς μόνον τὸ Πανεπιστήμιον, ὅπου τόσον καρποφόρος ἐργάσθη. Ἐπὶ ἔτη μετὰ τὴν ἐπάνοδόν Σου ἐκ Γερμανίας, τὸ 1918, ἴδρυσες Ἑταιρείαν, τὴν Ἑταιρείαν Βυζαντινῶν Σπουδῶν καὶ ἠγωνίσθης μὲ τὸν λόγον καὶ τὴν γραφίδα νὰ κινήσῃς τὸ διαφέρον τοῦ κοινοῦ ὑπὲρ τοῦ Βυζαντίου, τοῦ ἕως τότε τόσον ἀδικημένου. Καὶ τὴν Ἐπετηρίδα τῆς Ἑταιρείας τῶν Βυζαντινῶν Σπουδῶν κατέστησες κοινὸν βῆμα τῶν περὶ τὰ Βυζαντινὰ ἀσχολουμένων. Οἱ 22 τόμοι τῆς Ἐπετηρίδος εἶναι πλήρεις ἀπὸ τὰς σοφὰς διατριβάς Σου, καρποὺς τῶν ἐνδελεχῶν μελετῶν Σου, καὶ μόνον τὸν 23ον τόμον ἀφήκες δλόκληρον εἰς τὴν διάθεσιν συναδέλφων καὶ μαθητῶν, οἱ ὅποιοι συνειργάσθησαν, ἵνα προσφέρωσιν αὐτὸν μεγαλοπρεπὲς «κάνισκιον» πρὸς Σέ, τὸν ἰδρυτὴν καὶ ἐμψυχωτὴν τῆς περιωνύμου Ἑταιρείας.

Εἶχε βέβαια πρὸ πολλοῦ ἀναγνωρισθῇ ἡ σπουδαιότης, τὴν ὁποίαν οἱ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ἔχουν ὡς πηγὴ διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Βυζαντινῶν. Ἦδη τὸ Συνέδριον τῶν Ἀνατολιστῶν, τὸ συνεληθὸν ἐν Ἀθήναις τὸ 1912 εἶχεν ἀποδεχθῇ πρότασιν τοῦ ἀειμνήστου Νικολάου Πολίτου περὶ ὁργανώσεως τῆς περιουναγωγῆς τῶν λαογραφικῶν εἰδήσεων, τῶν περιεχομένων εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς. Ἀτυχῶς ἐκ τῆς ἐνεργείας αὐτῆς δὲν προῆλθον εἰμὴ δύο μόνον ἐργασίαι. Τὸ ἔργον λοιπὸν αὐτό, πὺν ἀπαιτοῦσε τὴν συντονισμένην καὶ ὁργανωμένην προσπάθειαν πολλῶν ἐρευνητῶν, τὸν ἄθλον αὐτόν, ἐπετέλεσεν εἰς μόνος ἀνὴρ, Σὺ, σεβαστέ μου συνάδελφε.

Ἀπὸ τῆς πρώτης ἐκείνης μελέτης περὶ τοῦ Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου, μὲ τὴν ὁποίαν ἐγκαινιάσας τὴν ἑκδοσιν τῆς Ἐπετηρίδος τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, μέχρι τῆς τριτόμου ἐκδόσεως τῶν Λαογραφικῶν καὶ Γραμματικῶν τοῦ ἰδίου ἱεράρχου, φροντίς Σου καὶ μέλημα κύριον ὑπῆρξεν ἡ ἀναδίφησις τῶν βυζαντινῶν πηγῶν, ἡ μελέτη τῶν βυζαντινῶν συγγραμμάτων. Οἱ πέντε τόμοι τοῦ συνθετικοῦ, τοῦ μνημειώδους ἔργου Σου, ἐπιστέγασμα καὶ κορωνὶς τῶν μακροχρονίων καὶ ἀτρυτῶν Σου ἐρευνῶν, συμπληρωθέντες μὲ τοὺς τρεῖς τόμους περὶ τοῦ Εὐσταθίου, ἀπαρτίζουν πλήρες σύνταγμα τοῦ βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν μεσαιωνικῶν μας προγόνων, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ Λαογραφία κατέχει τὸ μεγαλύτερον καὶ λαμπρότερον μέρος.

Χρηματίσας μαθητῆς τοῦ Νικολάου Πολίτου ἐπέδειξες ἀπὸ τῶν πρώτων ἑτῶν τῆς ἐπιστημονικῆς σταδιοδρομίας Σου ἰδιαίτερον διαφέρον πρὸς

τὰς λαογραφικὰς σπουδὰς. Τινὲς τῶν πρώτων ἐργασιῶν Σου : τὰ Οἰνουν-
τιακά, τὰ Λαογραφικά ἐκ Βάμου, ἡ περὶ τοῦ Θεσσαλονίκης Ἐδισταθίου ὡς
λαογράφου πραγματεία, τὰ Προδρομεία λαογραφικὰ ζητήματα κ.ἄ. εἶναι
ἀξιολογώταται συμβολαὶ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς Ἑλλην. Λαογραφίας, αἱ ὁποῖαι
βραδύτερον ἀπεκορυφώθησαν εἰς τὰ δύο μεγάλα συνθετικά Σου ἔργα.

Ἀλλὰ καὶ ἡ σπουδὴ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἰδίᾳ τῆς νεωτέρας Ἑλλη-
νικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἔσχατος διδάσκαλος τὸν Γεώργιον Χατζιδάκιν, ὀφείλει
εἰς Σὲ πολλά. Ἀριστος ὢν γραμματικός, ἐμελέτησες καὶ ἀπὸ τῆς γλωσσικῆς
πλευρᾶς τὰ κείμενα καὶ διηκρίνησες τὴν σημασίαν, τὴν ἐξέλιξιν καὶ χρῆσιν
πλείστων ἐκ τῶν σήμερον κοινολεκτουμένων λέξεων. Οὕτως ἔδωκες μὲ τὰ
δύο μεγάλα ἔργα Σου συνολικὴν εἰκόνα τοῦ βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν
Βυζαντινῶν, εἰδὸς τι ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, ὡς προο-
φῶς ἐλέχθη, ἀληθινὸν ἀγλίσμα τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης, ἐκ τοῦ ὁποίου
θ' ἀντιοῦν γνώσιν καὶ μέθοδον οἱ νεώτεροι μελετῆται τοῦ ἑλληνικοῦ βίου.
Ἡ ἐθνικὴ ἐξ ἄλλων σημασίᾳ τοῦ ἔργου Σου ἐξαιρεται ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς
εὐρύτητος, τὴν ὁποίαν προσέδωκες εἰς τὴν ἔρευναν, ἔρευναν ποὺ ἐπεκτείνει
ἀφ' ἑνὸς πρὸς τὴν ἀρχαίαν καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς τὴν νεωτέραν περίοδον τῆς
ἐθνικῆς μας ἱστορίας. Οὕτω μὲ τὰ συγγράμματά Σου ἐστήριξες ἐπὶ ἀσφα-
λοῦς ἐπιστημονικῆς βάσεως καὶ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀδιασπάστου συνεχείας
καὶ ἐνότητος τοῦ ἑλληνικοῦ βίου καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Τὸ ἔργον Σου
διὰ ταῦτα θὰ παραμείνῃ μνημεῖον ἑσσεὶ τῆς φιλοπονίας καὶ τῆς σοφίας Σου,
τῆς πρὸς τὴν πάτριον ἱστορίαν καὶ ἐπιστήμην ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεώς Σου.
Οὐδ' εἶναι μικρότερον τὸ ἄλλο ἐκεῖνο ἐπίτευγμά Σου, ὅτι τὸ Βυζάντιον ἡγα-
πήθη καὶ ὑψώθη εἰς τὴν συνείδησιν ὅλων ὡς ἡ πότις μήτηρ τῶν Ἑλλήνων.

Εἰς τὴν ζωὴν Σου ἠτύχησες νὰ ἔχῃς σύντροφον καὶ βοηθὸν σύζυγον
ἀφωσιωμένην, ἡ ὁποία ἐγνώριζε νὰ Σὲ ἀπαλλάσῃ ἀπὸ τὰς φροντίδας τῆς
καθημερινῆς ζωῆς, ἀλλὰ φεῦ... ἀνίσχυρον παρ' ὅλας τὰς προσπάθειάς της
ν' ἀναστείλῃ τὸ κακόν, ν' ἀποτρέψῃ τὸ μοιραῖον. Πῶς τώρα θὰ δυνηθῇ νὰ
βαστάσῃ τὴν στέρησίν Σου ; Ὁ Θεός, εἰς τὸν ὁποῖον τόσον βαθεῖαν πίστιν
ἔτρεφες ἐν τῇ ζωῇ, ἃς παρηγορήσῃ καὶ ἃς ἐνισχύσῃ αὐτὴν καὶ τ' ἀγαπητά
Σου παιδιά. Ἡμεῖς δέ, οἱ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ συνεργάται Σου, οἱ ὁποῖοι
ὕπερ πάντα ἄλλον ἐγνωρίζαμεν καὶ τὸν προῖον καὶ μελίκιον χαρακτήρα Σου,
τὸν πρόθυμον καὶ ἀξιαγάπητον φίλον καὶ παραστάτην, θὰ διατηρήσωμεν ἐν
ὅσῳ ζῶμεν ζωντανὴν τὴν μνήμην τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς σοφίας Σου.

Γαῖαν ἔχοις ἑλαφράν, ἀγαπητὲ καὶ σεβαστὲ μας συνάδελφε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΜΕΓΑΣ